

ШВЕЦЬ Тетяна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-методичної роботи, Приватна школа «Афіни» м. Києва, вул. А. Головка, 13/1, м. Київ, 03110, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9713-7817>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/47.10>

Бібліографічний опис статті: Швець, Т. (2022) Моделі виховного тьюторингу в країнах Європи. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. № 15(47), 73–79, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/47.10>

МОДЕЛІ ВИХОВНОГО ТЬЮТОРИНГУ У СИСТЕМІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Анотація. У статті автор аналізує одну із актуальних та ефективних педагогічних технологій у сфері реалізації принципу індивідуалізації – тьюторської технології, що обумовлено сучасною тенденцією розвитку освіти – її спрямованість на особистість людини. Метою статті є вивчення та аналіз моделей виховного тьюторингу, які реалізуються в європейських країнах у закладах загальної середньої освіти. Автором використані методи дослідження: теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури та якісний аналіз досвіду реалізації виховного тьюторингу в європейських країнах. У статті виділено спільні та відмінні риси виховного тьюторингу в різних моделях.

У статті проаналізовані моделі виховного тьюторингу, які в європейських країнах впроваджуються у системі загальної середньої освіти, а саме: персональна пасторська підтримка, розвивально-виховний тьюторинг та сімейний тьюторинг. Проаналізовано сутність кожного різновиду та специфіку їх впровадження, зазначені напрями діяльності тьютора в контексті виховної роботи, які реалізуються завдяки проведенню тьюторіалів. На основі аналізу зроблено висновок про те, що усі види тьюторингу спираються на принцип індивідуалізації, тьюторинг спрямований на підтримку учнів у досягненні їх цілей у навчанні, утримання мотивації, допомогу у розпізнаванні своїх можливостей, здібностей та розвитку потенціалу. Автор робить висновок, що виховний тьюторинг сприяє розвитку соціальних та особистісних компетентностей учнів: розвиток критичного мислення, комунікативних навичок, толерантності та здатності учнів до самовизначення.

Дане дослідження дозволило зробити висновок, що європейський досвід впровадження різних моделей виховного тьюторингу надає приклади реалізації принципу індивідуалізації у вітчизняному освітньому процесі, які можна модифікувати та адаптувати під реалії української школи.

Ключові слова: виховний тьюторинг, розвивально-виховний тьюторинг, пасторська підтримка, сімейний тьюторинг, тьютор, тьюторіал.

SHVETS Tetiana – PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), Deputy Director for Scientific and Methodological Work, Private School "Athens" in Kyiv, 13/1 A. Holovka Str., Kyiv, 03110, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9713-7817>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/47.10>

To cite this article: Shvets, T. (2022). Modeli vykhovnoho tiutorynhu u systemi serednoi osvity v krainakh Yevropy [Educational tutoring models in the secondary education system in European countries]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, № 15(47), 73–79, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/47.10>

MODELS OF EDUCATIONAL TUTORING IN THE SECONDARY EDUCATION SYSTEM IN EUROPEAN COUNTRIES

Summary. In the article, the author analyzes one of the relevant and effective pedagogical methods in the field of implementation of the principle of individualization – the methods of tutoring, which is due to the modern trend of education development – and its focus on the personality of an individual.

The purpose of the article is to study and analyze educational tutoring models implemented in European countries in general secondary education institutions. The author uses the following research methods: theoretical analysis of scientific and pedagogical literature and qualitative analysis of the experience of implementing educational tutoring in European countries. The article highlights common and distinctive features of educational tutoring in various models.

The article analyzes models of educational tutoring that are implemented in European countries in the system of general secondary education, namely: personal pastoral support, developmental and educational tutoring and family tutoring. The essence of each variety and the specifics of their implementation are analyzed, the directions of the tutor's activities in the context of educational work, which are realized due to the conduct of tutorials, are indicated. Based on the analysis, it is concluded that all types of tutoring are based on the principle of individualization, as tutoring is aimed at supporting students in achieving their learning goals, maintaining motivation, helping them recognize their opportunities, abilities and potential development. The author concludes that educational tutoring contributes to the development of social and personal competences of students: the development of critical thinking, communication skills, tolerance and the ability of students to self-determine.

This study allows to conclude that the European experience of implementing various models of educational tutoring provides examples of the implementation of the principle of individualization in the domestic educational process, which can be modified and adapted to the realities of the Ukrainian school.

Key words: *educational tutoring, developmental and educational tutoring, pastoral support, family tutoring, tutor, tutorial.*

Вступ. Актуальність тьюторингу обумовлена сучасними тенденціями розвитку в освіті: демократизацією, що визначає напрям змін у школі як гуманної, демократичної, особисто орієнтованої; інтеграцією, яка реалізується на кількох рівнях – від зближення принципів освіти різних країн до метапредметного підходу на рівні школи; цифровізацією, що передбачає розвиток дистанційного навчання; гуманізацією, яка спрямована на становлення здатної до саморозвитку особистості, розкритті та розвитку потенціалу кожної дитини. В умовах глобалізації та викликів XXI століття зарубіжні країни та міжнародні організації формують стратегічні орієнтири розвитку освіти, серед яких спільні для всіх організацій пріоритети – це підвищення якості та забезпечення рівного доступу до освіти, що розглядаються в координатах навчання впродовж життя та на усіх рівнях (формальна, неформальна та інформальна освіта) lifelong education та life-wide education. Наголошується, що школа втратила функцію надання знань, її задачі змінюються, школа перетворюється на місце для успішної реалізації потенціалу особистості у майбутньому. Сьогодні відбувається трансформація шкільної освіти на компетентнісних засадах. В Європі розвиток економіки знань, соціальної справедливості, активного громадянства та європейської ідентичності синхронізується з ключовими компетентностями, перелік яких затверджено в Європейській

довідковій рамці ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2018) (Локшина, 2021).

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняному науково-освітньому просторі питанням впровадження тьюторингу присвячені праці: М. Альохіна, який дослідив модель тьюторингу у початковій школі; А. Бойко, Н. Дем'яненко – їх дослідження торкаються теоретичних питань впровадження тьюторингу та практичних у закладах вищої освіти; О. Іваніцької – яка дослідила тьюторську модель у Німеччині; М. Іващенко, Т. Койчевої, В. Кухаренка – їх дослідження присвячені моделям тьюторингу у дистанційному навчанні; К. Осадчей – підготовка студентів до роботи тьютором.

Фундаментальні дослідження у сфері тьюторингу містяться у працях зарубіжних дослідників: Д. Вуд (D. Wood), К. Топпінг (K. Topping), М. Брей (M. Bray), Д. Палфрейман (D. Palfreyman), В. Мор (W. G. Moore), Е. О'Брайнт (E. Q. O'Briant) – досліджують тьюторинг в закладах освіти Великої Британії, США; А. Бжежинська (A. Brzezińska), М. Будзинський (M. Budzyński), А. Сарнат-Частко (A. Sarnat-Ciastko), К. Чайкі-Хелмінська (K. Czayka-Chełmińska) – автори багатьох праць, в яких описані моделі тьюторингу в школах Польщі. Однак, на сьогодні відсутні дослідження тьюторингу в аспекті його вихованого потенціалу, що й обумовило напрямок нашого наукового інтересу.

Метою статті є вивчення та аналіз моделей виховного тьюторингу, які реалізуються в європейських країнах у закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні тьюторинг в країнах Європи набуває все більшого поширення, підлаштовується під запити суспільства, змінюється, і не лише не втрачає своєї актуальності, а, навпаки, стає пріоритетним напрямом модернізації освіти завдяки світовим тенденціям індивідуалізації навчання. Аналіз науково-педагогічної літератури, нормативної бази досліджуваних країн дає можливість виокремити спільне, особливе та відмінне в практиках тьюторингу.

Спільним для кожної країни, яка впроваджує тьюторинг, є те, що він ґрунтується на засадах індивідуалізації та спрямований на допомогу особистості у самовизначенні. У всіх країнах при визначенні понять «тьюторинг» спостерігаємо схожість у тлумаченні, де тьюторинг – це процес допомоги тьютора учню або студенту у вмінні самостійно вчитися, у розкритті потенціалу, а також особливим способом організована педагогічна діяльність, що спирається на суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини. Тьютор – це той, хто допомагає учню чи студенту у досягненні цілей, як навчальних, так й особистих. У всіх країнах, крім Польщі, існує поняття приватного тьюторингу, що у нашому розумінні дуже схоже на репетиторство, однак має свої характерні риси, а саме: приватні тьютори мають кваліфікаційну рамку, працюють від офіційних організацій, які відповідають за якість підготовки тьюторів; приватні тьютори не лише допомагають учням вирішити проблеми у навчанні, а також допомагають їм у формуванні цілеспрямованості, наполегливості, вмінню вчитися, плануванню свого навчання тощо.

Кожна країна має свої особливості у впровадженні тьюторингу, а саме: в Польщі переважає розвивально-виховний тьюторинг, тьюторами є вчителі школи або викладачі університетів. У Польщі не існує оплачуваної посади тьютора, отже тьюторинг відбувається на волонтерських засадах. В той час, у Німеччині найчастіше спостерігаємо тьюторинг ровесників, який реалізується завдяки програмам підготовки тьюторів та програмам реалізації тьюторингу на усіх освітніх рівнях. У Великій Британії у системі середньої освіти, на відміну, від системи вищої освіти, де тьюторинг має багатостолітню історію індивідуальної підтримки студентів в їх академічному

просуванні, в школах представлений груповим або класним тьюторингом. У Франції ж переважає тьюторинг як посередництво у супроводі учнів з особливими потребами, що відрізняє його від усіх інших країн.

Для нас аналіз впровадження тьюторингу є важливими як приклад реалізації принципу індивідуалізації не лише у навчанні, а також вихованні, який можна модифікувати та адаптувати під реалії української школи, таким чином розширюючи тьюторські практики, які вже знайшли своє місце в системі середньої освіти України.

У Великій Британії виховний тьюторинг представлений типом персональної так званої пасторської опіки. Персональна пасторська опіка полягає в тому, що тьютор сприяє розкриттю потенціалу своїх підопічних, підтримує їх та працює з викликами, мотивує та сприяє активній позиції учнів, допомагає ставити цілі та досягати їх, підтримує у вирішенні проблем, що стосуються відвідування школи, академічного прогресу та особистого добробуту. Також, такому тьюторингу увага приділяється порадам тьютора щодо подальшого навчання підопічного: здобуття вищої освіти чи працевлаштування. Тьютор допомагає підопічному у налагодженні зв'язків з іншими освітніми інституціями, заохочує до участі у позашкільних заходах. Відповідно, учні, які отримують такий досвід співпраці з тьютором мають більше можливостей для розвитку своїх особистісних компетентностей (Sweetingham & Woods, 2009).

Кожна британська школа має свої форми організації пасторського типу тьюторингу, але спільними залишається цілі, функції, ролі тьютора. Так, до задач тьютора зарубіжні дослідники відносять: діагностику прогресу учнів; консультування з особистих, освітніх і професійних питань; розробку разом з учнем системи менеджменту для досягнення цілей. Кожна школа має власну програму пасторської опіки над своїми учнями, які розроблені з урахуванням цілісного, особистісно-зорієнтованого, діяльнісного підходів до розвитку особистості. Сьогодні в кожній програмі фокус уваги зосереджено на розвитку соціальних та особистісних компетентностей (Evans, 2017; Watkins, 2009).

Наприклад, в Лондонській школі Елізабет Гарретт Андерсон Скул (Elizabeth Garrett Anderson School) програма пасторської опіки поширюється на традиційну академічну навчальну програму, реалізується через

щотижневі тьюторіали та позакласну роботу та складається з чотирьох основних напрямів роботи:

1) Особистісний розвиток, що передбачає виховання відповідальних та активних громадян, здатних у майбутньому брати активну участь у суспільному житті; розвиток позитивних рис характеру учнів, чеснот, що визначають їх мотивацію та спрямовують поведінку; розвиток критичного мислення і вміння співпрацювати; розвиток вміння підтримувати себе психічно здоровими; заохочення до пізнання себе, інших і навколишнього світу.

2) Соціальний розвиток, що передбачає надання учням можливостей набуття ряду соціальних навичок у різних контекстах, наприклад, робота та спілкування з іншими учнями, включно з учнями різного релігійного, етнічного та соціально-економічного походження; заохочення до участі у різноманітних спільнотах і соціальних середовищах, у тому числі шляхом волонтерства; розвиток вміння ефективно вирішувати конфлікти.

3) Культурний розвиток, що передбачає розвиток в учнів розуміння широкого спектру культурних впливів, які сформували їх та інших людей; виховання здатності розпізнавати та цінувати те, що є спільним в культурних, релігійних, етнічних та соціально-економічних спільнотах; розвиток толерантності; надання учням різноманітних можливостей розвивати свої таланти та інтереси, заохочувати до участі в музичних, спортивних та інших заходах.

4) Реалізація потенціалу, що передбачає надання додаткової інформації щодо майбутньої освіти, роботи; заохочення учнів до позитивного свідомого вибору свого майбутнього, щоб досягти успіху в кар'єрі, якої вони прагнуть; допомога у набутті навичок здорового життя, побудови позитивних стосунків і ефективного лідерства в собі, своїх громадах і в будь-якій кар'єрі, яку вони виберуть.

Розглянемо тип розвивально-виховного тьюторингу у Польщі. Розвивально-виховний тьюторинг реалізується через індивідуальні зустрічі (тьютор-тьюторант), причому деякі школи відмовляються від вихователя (в польській системі середньої освіти посада класного керівника має назву – вихователь), залишаючи лише тьютора, якій і здійснює виховання завдяки індивідуальним зустрічам з підопічними, а деякі школи поєднують ці ролі, тобто індивідуальний тьютор може бути одночасно вихователем класу. Саме таке поєднання ролей

є найчастішим. В такому випадку вихователь, класний керівник виконують свої обов'язки повною мірою, а тьютор займається виключно розвитком учнів, проводить індивідуальні зустрічі. У своїй роботі тьютор не входить до компетенції вихователя, а зосереджується лише на індивідуальній роботі, на розкритті та використанні потенціалу підопічних.

Як в інтерв'ю ділилися польські тьютори: «як вихователь, класний керівник класу я прагну створити колектив», «як вихователь, класний керівник я зобов'язаний бути об'єктивним до кожного учня, не відокремлюючи жодного. Але, коли я виступаю в ролі тьютора, то завжди буду на боці свого підопічного, навіть, якщо він неправий, ми обговоримо ситуацію, але я буду залишатися на його чи її боці». Як правило, відмова від вихователя відбувається в приватних школах, а державні та громадські школи поєднують ці дві ролі. Таким чином, вихователь класу проводить зустрічі з класом, а також індивідуально зустрічається з своїми вихованцями за заздалегідь визначеним графіком, як правило не рідше як раз на місяць, а за потреби і частіше. Основу індивідуальної праці тьютора складають чотири етапи: налагодження довірливих взаємовідносин, пізнання свого підопічного (його інтересів, талантів, здібностей, цінностей), створення спільного плану співпраці та його реалізація.

Правилом останніх років у польських школах є базування процесу розвитку учнів на їх самосвідомості. Це означає відхід від універсальних моделей освіти на користь моделі індивідуального розвитку. Щоб вдосконалитися, змінюватися, розвиватися – учню потрібно добре знати себе, знати свою поведінку, свої прагнення та потреби. На думку польських дослідників, у розвивально-виховному тьюторингу – це відправна точка для роботи над розвитком молодої людини. Тому тьюторинг і базується на формуванні самосвідомості учасника: я можу змінювати і впливати лише на те, що я усвідомлюю. Те, про що я не знаю, керує мною. Самосвідомість також є необхідною умовою для набуття нових навичок (*Świat dobrej przyszłości*, 2014).

Характерні риси розвивально-виховного тьюторингу (*Poradnik tutora szkolnego*, 2018):

- вміння «відкрити» учня, тобто налагодити ширі, відкриті стосунки, що важливіше за спільні інтереси тьютора та підопічного;
- завдання тьютора: розпізнати потенціал, таланти, схильності підопічного, які він

ще сам не розуміє та запропонувати шляхи їхнього розвитку і подальшого використання;

- мета розвивально-виховного тьюторингу з'являється в процесі роботи з вихованцем, а не на початку;

- мірилом ефективності розвивально-виховного тьюторингу є відкриття та «пробудження» інтересів, розуміння своїх талантів та розвиток позитивних рис характеру;

- тьютор повинен бути готовий до обговорення різноманітних тем, інколи бути в чомусь експертом, а інколи направити підопічного туди, де він може отримати експертну думку;

- важливо, щоб нові знання та вміння, які з'являються в процесі тьюторингу у підопічного були йому в радість, приносили задоволення, що є одним з ключових чинників життєвого успіху.

Розвивально-виховний тьюторинг у польських школах реалізується на підставі відповідних програм, що прийняті у кожній школі, із застосуванням тьюторських технологій тощо. Зазначений тип тьюторингу переважно зосереджується на розвитку м'яких навичок, які є складовими більш ширшого поняття – компетентності. Аналіз тьюторських програм розвивально-виховного тьюторингу різних шкіл в Польщі дає нам підстави зробити висновки, що основними навичками, над розвитком яких зосереджуються у своїй роботі тьютори, є розвиток креативного та критичного мислення, цілепокладання, самоменеджмент, вміння співпрацювати, комунікативні навички тощо.

Сімейний тьюторинг реалізується у Польщі в мережі католицьких шкіл «Стерник» («Sternik»). У сімейному тьюторингу акцент робиться на вихованні дитини. В залежності від віку дитини, відрізняються засади реалізації сімейного тьюторингу. Однак, є і постійні речі – це зустрічі тьютора з батьками підопічних, які обов'язково відбуваються тричі на рік (на початку навчального року, по закінченню першого семестру та наприкінці навчального року). Таких зустрічей може бути й більше, за необхідності та за бажанням, але не менше. Під час зустрічей тьютор обговорює з батьками індивідуальний освітній та виховний план розвитку дитини. Що цікаве, проєкт такого плану розробляють батьки, а під час зустрічі з батьками, тьютор вносить свої пропозиції. Таким чином, у тьюторинг включена уся родина, а не лише учень, це те, що відрізняє інші типи тьюторингу від сімейного. Тьютор в сімейному тьюторингу не обмежується

лише шкільними рамками, він нібито переступає кордони школи та входить на терен приватного сімейного життя свого підопічного. Однак, спільне бачення правильного виховання дитини дає підстави для висновку, що така діяльність є логічна, в будь-яких ситуаціях спільність бачення дає можливість чинити кроки на власний розсуд, адже вірогідність однакових рішень та поглядів досить висока. Окрім зустрічей з батьками, тьютор також має індивідуальні тьюторіали з підопічними. Тьютори акцентують увагу на тому, щоб навчити учнів говорити про себе, розуміти себе. Обговорюються різні питання, що пов'язані з навчанням, взаємовідносинами з вчителями та однолітками, позакласними справами та інше (Jakubowska, 2018; Skurpień & Kowal, 2019).

Тьюторинг у мережі шкіл «Стерник» включений у концепцію кожної школи. Основними завданнями тьютора є: допомога підопічним у вмінні ставити цілі, планувати свою діяльність, розставляти пріоритети, навчитися вчитися, робити вибір та нести за нього відповідальність, розвивати свої моральні якості. Особливістю мережі шкіл «Стерник» є виховний план на рік, коли кожен місяць присвячений певній темі, яка охоплює все шкільне та позашкільне життя. На уроках, позакласних заходах, на зустрічах з тьютором відпрацьовується тема місяця. Кожен учень має щоденник, у якому зазначені чотири задачі в контексті теми, які необхідно вирішити за місяць – чотири чесноти, які учень в собі виховує, а тьютор його у цьому підтримує. Приклади чеснот: відповідальність, працьовитість, справедливість, вміння товаришувати та ін. У старших класах обов'язковим є участь у волонтерських проєктах, які пропонують тьютори або вчителі. Усе вищевикладене можна узагальнити у таблиці.

Висновки. Підсумовуючи, можна зробити висновки, що спільним у виховному тьюторингу в європейських країнах є налагодження тісних, щирих взаємовідносин, підтримка учнів у їх прагненнях до навчання, утримання мотивації, допомога у розпізнаванні своїх можливостей, здібностей та розвитку власного потенціалу. Сьогодні спостерігається все більший акцент на виховний потенціал тьюторингу в школі, що уможливує використання різноманітних форм і методів підтримки учнів в їх особистісному зростанні і набутті соціальних навичок необхідних для свідомої та успішної життєдіяльності.

Таблиця 1

Характеристика типів виховного тьюторингу в країнах Європи та США

ВИХОВНИЙ ТЬЮТОРИНГ			
Критерії для порівняння	Тьюторська пасторська опіка (Pastoral tutoring care)	Розвивально-виховний тьюторинг	Сімейний тьюторинг
Країни запровадження	Велика Британія	Польща	Польща
Мета	Розвиток потенціалу дитини як особистості, а не лише як учня; духовний, культурний та соціальний розвиток дитини	Розвиток особистих та соціальних компетентностей (самосвідомості, саморегуляції, внутрішньої мотивації, комунікативні навички), діагностика та розвиток професійних компетентностей	Розвиток особистих та соціальних компетентностей (ставити цілі, планувати діяльність, розставляти пріоритети, навчитися вчитися, робити вибір та нести за нього відповідальність, розвивати свої моральні якості)
Функції тьютора	Діагностувальна, розвивальна, мотиваційна, інформаційна, моніторингова, комунікаційна, рефлексивна	Діагностувальна, мотиваційна, розвивальна, інформаційна, комунікаційна, рефлексивна, моніторингова	Діагностувальна, розвивальна, мотиваційна, інформаційна, комунікаційна, рефлексивна, моніторингова
Принципи	Цілісність, співпраця, індивідуалізація, активність	Індивідуалізація, співпраця, автономія, свобода, цілісність, самостійність	Індивідуалізація, співпраця, автономія, свобода, цілісність, самостійність
Форми роботи тьютора	Тьюторіал, консультація, шкільні та поза-шкільні заняття і заходи, проектування	Тьюторіал, коучингові інструменти планування, визначення мети, самоменеджменту	Тьюторіал, портфоліо, шкільні та позашкільні заняття і заходи, проектування

ЛІТЕРАТУРА

1. Локшина О. І. Виконання наукового дослідження «Тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї» (2018-2020 рр.) відділом порівняльної педагогіки інституту педагогіки НАНП України: Наукова доповідь на засіданні Президії НАНП України 21 жовтня 2021 р. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 3(2), С. 1-6.
2. Evans S. The Role of the Tutor Teacher in Secondary School Pastoral Care: Challenges and Expectations. A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Educational Leadership and Management Unitec Institute of Technology. 2017. 78 p.
3. Jakubowska M. Tutoring rodzinny jako element kultury szkoły. *Rozprawy Społeczne*. 2018, Tom 12, Nr. 3. S. 29-37.
4. Poradnik tutora szkolnego (red. Piotr Nita). 2018. URL: <http://www.tutoringszkolny.pl/> (дата звернення: 21.01.2022).
5. Skupień S., Kowal S. Tutoring rodzinny jako przykład współpracy nauczycieli z rodzicami. *Wychowawca*. 2019, nr. 10, S. 131-140.
6. Sweetingham P., Woods L. Support Tutoring: Implications for Pastoral Care. *Pastoral Care in Education*. 2009. URL: <https://doi.org/10.1080/02643949409470859> (дата звернення: 07.02.2022).
7. Świat dobrej przyszłości. ABC tutoring. 2014. URL: <https://docplayer.pl/3583792-Podrecznik-swiatdobrej-przyszlosci-innowacyjna-metoda-inarzedzia-pracy-wychowawczej.html> (дата звернення: 21.01.2022).
8. Watkins C. Does Pastoral Care Personal and Social Education? *Pastoral Care in Education: An International Journal of Personal, Social and Emotional Development*. 2009. № 3, P. 179-183.

REFERENCES

1. Lokshyna O. I. (2021) Vykonnannya naukovoho doslidzhennia «Tendentsii rozvytku shkilnoi osvity v krainakh YeS, SShA ta Kytai» [Trends in the development of school education in the countries of the EU, the USA and China] (2018-2020 rr.) viddilom porivnialnoi pedahohiky instytutu pedahohiky NANP Ukrainy: Naukova dopovid na zasidanni Prezydii NAPN Ukrainy 21 zhovtnia 2021 r. Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, 3(2), S. 1-6. [in Ukrainian].
2. Evans S. (2017) The Role of the Tutor Teacher in Secondary School Pastoral Care: Challenges and Expectations. A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Educational Leadership and Management Unitec Institute of Technology. 78 p.
3. Jakubowska M. (2018) Tutoring rodzinny jako element kultury szkoły [Family tutoring as an element of school culture]. *Rozprawy Społeczne*. Tom 12, Nr. 3. S. 29-37. [in Polish].
4. Poradnik tutora szkolnego (2018) [A school tutor's guide] (red. Piotr Nita) URL: <http://www.tutoringszkolny.pl/> (data zvernennia: 21.01.2022). [in Polish].
5. Skupień S., Kowal S. (2019) Tutoring rodzinny jako przykład współpracy nauczycieli z rodzicami [Family tutoring as an example of cooperation between teachers and parents]. *Wychowawca*. Nr. 10, S. 131-140. [in Polish].
6. Sweetingham P., Woods L. (2009) Support Tutoring: Implications for Pastoral Care. *Pastoral Care in Education*. URL: <https://doi.org/10.1080/02643949409470859> (data zvernennia: 07.02.2022).
7. Świat dobrej przyszłości. ABC tutoring (2014) [A world of good future. ABC of tutoring]. URL: <https://docplayer.pl/3583792-Podrecznik-swiatdobrej-przyszlosci-innowacyjna-metoda-inarzedzia-pracy-wychowawczej.html> (data zvernennia: 21.01.2022). [in Polish].
8. Watkins C. (2009) Does Pastoral Care Personal and Social Education? *Pastoral Care in Education: An International Journal of Personal, Social and Emotional Development*. № 3, P. 179-183.